

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی

هادی ردایی^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۹/۰۴ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۱۰/۰۷

احسان ساده^۲

زین العابدین امینی سابق^۳

چکیده

مسئولیت‌پذیری و عمل به مسئولیت اجتماعی از مفاهیم مهم در مبانی اسلامی و اعتقادات دین مبین اسلام است. هدف از مسئولیت اجتماعی در اسلام، جلب رضایت خداوند متعال با پیروی از قرآن و سنت الهی می‌باشد. مدیریت جهادی نیز یک سبک مدیریتی برگرفته از فرهنگ توحیدی و اسلامی است که همه اصول، مبانی و شاخص‌های آن با مدیریت اسلامی منطبق است و از ویژگی‌های بارز این مدیریت؛ برجسته بودن روحیه و فرهنگ پرسش‌گری و آگاهی بخشی، مبارزه‌گری، ایثار و از خودگذشتگی و درنهایت محو شدن اراده انسان در اراده الهی است. در این میان شهید حاج قاسم سلیمانی با اعمال یک مدیریت جهادی و انقلابی نقش مؤثر و کلیدی در ترجمان دوباره عمل به مسئولیت اجتماعی و زنده نگه داشتن این توصیه دینی و اسلامی نسبت به هم‌نوعان و ملل اسلامی در جغرافیای جهان اسلام داشت. بنابراین در این مقاله به تبیین مسئولیت اجتماعی پرداخته شد. آشنایی با مدیریت جهادی و تفاوت آن با دیگر شیوه‌های مدیریتی، نیاز به مدیریت جهادی در امتداد رهنمودهای رهبری، مسئولیت اجتماعی و نقش مدیریت جهادی در مکتب شهید سلیمانی و ارائه مدل پیشنهادی تحقق مدیریت جهادی، از جمله موضوعاتی بود که بدان پرداخته شده است.

کلمات کلیدی

مسئولیت اجتماعی، شهید سلیمانی، مکتب، مدیریت جهادی، مدیران جهادی

۱- گروه مدیریت، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. (نویسنده مسئول). hadi.un13@yahoo.com

۲- دانشیار، گروه مدیریت، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. e.sadeh@yahoo.com

۳- دانشیار، گروه مدیریت، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران. drsajadamini@yahoo.com

مقوله ارتباط با دیگران برای انسان نقش و مسئولیت ویژه ایجاد می‌کند که در یک عنوان با نام "مسئولیت‌های اجتماعی" از آن یاد می‌شود (یعقوبی، ۱۳۹۰: ۴). مسئولیت‌پذیری و تعهد داشتن انسان در قبال مسائل گوناگون جامعه قدمتی به درازای خلقت انسان دارد. از لحظه‌ای که انسان به امر خداوند متعال پا به عرصه گیتی گذاشت، انسان در برابر خالق خود، در برابر خود و یا به تعبیر دقیق‌تر در برابر نفس خود و در برابر جهان پیرامون رسالت و مأموریتی عظیم یافت. (الوچنا، ۲۰۱۰: ۶۱۲).

مسئولیت، مراقب خود و دیگران بودن، انجام تعهدات و وظایف، کاهش درد و رنج عمومی و ساختن دنیایی بهتر است (دانایی فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۳). به‌واقع مسئولیت‌پذیری به معنای افزایش مقاومت فرد در برابر شرایط است، تا به‌جای پیروی از فشارهای بیرونی از الزامات درونی تبعیت کند (پوق^۲ و دیگران، ۲۰۱۸: ۳۴۲). مسئولیت اجتماعی مجموعه وظایف و تعهداتی است که باید در جهت حفظ، مراقبت و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کنیم، انجام دهیم. (بارنی^۳ و گریفن^۴، ۱۹۹۲). البته در دین اسلام این موضوعات به کرات و به‌دفعات به‌عنوان رهنمودهای اساسی در قرآن کریم و در سخنان ائمه اطهار (ع) آمده است که می‌تواند الگوی مناسبی برای سازمان‌ها و جوامع اسلامی باشد (نیکومرام و فیض‌آبادی، ۱۳۸۹). اسلام تنها یک دین شخصی نیست بلکه راهنمایی برای رفتار افراد در زمینه‌های اجتماعی است. (آریبی و دیگران، ۲۰۱۰: ۷۳). حاکمیت قانون، اخلاق و عدالت پایه‌های مسئولیت اجتماعی اسلامی هستند. مسئولیت اجتماعی در اسلام با مفهوم امر به معروف و نهی از منکر ارتباط دارد. بر اساس مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی از آنجایی که سازمان‌ها نیز مانند اشخاص حقیقی عضوی از اجتماع به شمار می‌روند و مانند سایر اعضای جامعه در برابر محیط پیرامون خود مسئولیت دارند، ضروری است که علاوه بر بهبود عملکرد اقتصادی و اجتماعی خود بر ارتقای استانداردهای زندگی اجتماعی افراد نیز تأکید نمایند (الوچنا، همان: ۶۱۲).

به‌زعم کارشناسان، مدیریت جهادی نیز همانند مدیریت علمی است که بر اساس فرمول‌ها و قوانین مطرح در دانش مدیریت، پایه‌ریزی شده است. فرق این مدیریت، که از ترکیب اضافی «جهادی یا اسلامی» برخوردار است، با مدیریت مطلق در این است که مبنای آن را نظام ارزشی اسلام می‌سازد. مدیریت جهادی نیز از جمله یادگاری گران‌سنگ از دوران دفاع مقدس و حماسه‌های خلق‌شده در آن دانشگاه انسان‌ساز است که در آن، تهیه و تجهیز سرمایه‌های انسانی و مادی و برنامه‌ریزی فعالیت‌ها و انجام اقدامات، همه در فضایی برگرفته از آموزه‌های اصیل دینی انجام می‌گرفت و مهم‌ترین ویژگی آن، ذوب

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

اراده انسان در اراده الهی بود. نماد این امتزاج عاشقانه نیز فرمان بری آگاهانه از ولی امر یا ولی فقیه زمان است. (مرتضوی و عراقی، ۱۳۸۷: ۳۰ و ۳۱۱)

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

مبانی نظری

مسئولیت اجتماعی

مسئولیت اجتماعی به طور چشمگیری از ظهور اولیه آن در دهه ۱۹۵۰ تاکنون تکامل یافته و در طول این دوره این مفهوم از رویه‌ای ناهماهنگ و داوطلبانه به تعهدی واضح و صریح در پاسخ به فشارهای ذی‌نفعان توسعه یافته و به تدریج به تعهدی مستمر و آنی تبدیل شده است (بون‌استوپل^۵، ۲۰۱۱). مسئولیت اجتماعی تلاش‌های داوطلبانه برای از بین بردن یا حداقل کردن اثرات منفی فعالیت‌ها بر ذینفعان تعریف می‌شود که توسط سازمان‌ها صورت می‌گیرد. (سامت و جارویی^۶، ۲۰۱۷). کارول مسئولیت اجتماعی را شامل مسئولیت اقتصادی، قانونی، اخلاقی و بشردوستانه می‌داند. (کارول، ۱۹۷۹: ۴۹۹). در این زمینه الگوهای بسیاری در چند سال اخیر در دنیا معرفی شده است که سازمان‌ها با رعایت موازین آنان سعی در به دست آوردن مشروعیت و مقبولیت در سطح جامعه می‌کنند. در دین اسلام مفهوم مسئولیت اجتماعی ریشه در قرآن و سنت داشته و بر اساس مفاهیم اسلامی، شامل زندگی خوب، تأکید بر برادری، عدالت اجتماعی- اقتصادی و ایجاد تعادل در هر دو نیاز مادی و معنوی است. هدف مسئولیت اجتماعی در اسلام ترویج عدالت اجتماعی و رسیدن به رستگاری است. (چاپرا^۷، ۱۹۹۲)

یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که در دین اسلام مورد توجه قرار گرفته ارتباط انسان با انسان در زمینه‌های مختلف است. انسان به دلیل اجتماعی بودنش به تنهایی نمی‌تواند نیازهای خود را رفع کند و به برقراری ارتباط با دیگران نیازمند است. همان‌گونه که شعاری نژاد (۱۳۸۳) مطرح می‌کند تمایل فرد به رفع نیاز و میل وی به کمال، دو انگیزه قوی است که وی را به برقراری رابطه در سطوح مختلف برمی‌انگیزد (یعقوبی، همان: ۴) مسئولیت اجتماعی به‌واقع بیانگر احساس و عملی است که افراد در چارچوب موقعیت‌ها و نقش‌های خود به‌طور آگاهانه و آزادانه نسبت به امور گوناگون اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و غیره از خود بروز می‌دهند. همچنین مسئولیت یا مسئولیت‌پذیری اشاره به حس وظیفه‌شناسی، پاسخگویی و متعهد بودن اشاره دارد (گلی، خوزین، اشرفی و نادریان، ۱۳۹۷). مسئولیت‌پذیری اجتماعی شامل ویژگی‌هایی مانند رعایت قوانین و هنجارها، به تأخیر انداختن خواسته‌ها، تفکر قبل از عمل و سازمان‌دهی

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

و اولویت‌بندی تکالیف اشاره دارد و باعث می‌شود که فرد این توانایی را کسب کند که به تفکرات و احساسات خود نظم ببخشد و خود را مسئول انتخاب‌هایی که می‌کند و همچنین پیامدهای فردی و اجتماعی آن‌ها بداند (رایبسون و ایلرت^۱، ۲۰۱۸).

مسئولیت‌پذیری از نظر اسلام از چنان اهمیتی برخوردار است که در بسیاری از تفاسیر از امانت الهی، به همان تعهد و قبول مسئولیت یاد شده است و علت اینکه این امانت عظیم به انسان سپرده شده است، این بود که او این قابلیت را داشت و می‌توانست ولایت الهی را بپذیرد و در جاده عبودیت و کمال به سوی معبود لایزال سیر کند. (یعقوبی، همان، ۶). انسان به‌عنوان موجودی که نسبت به فعل خود، آگاهی و اراده داشته و از روی اختیار آن را انجام می‌دهد، در قبال انجام دادن و یا ندادن آن فعل، مسئولیت داشته و باید پاسخگو باشد. این مسئولیت و پاسخگویی انسان نیز در چهار سطح قابل‌تعریف و بیان می‌باشد.

۱- مسئولیت در برابر خدا: همه‌چیز از آن خداست و هیچ موجودی غیر از او، استقلالی از خود ندارد. «الله الذی له ما فی السماوات و ما فی الارض» (ابراهیم، ۲). مالک حقیقی نعمت‌های جسمی و روحی و درونی و بیرونی، ذات اقدس الهی است. لذا انسان با تصرف در این نعمت‌ها در برابر مالک حقیقی آن‌ها یعنی خداوند متعال، مسئول است. «وقفوهوم انهم مسئولون» (صافات، ۲۴). و بر این اساس در روز قیامت از انسان‌ها سؤال می‌شود. «ثم لتسألن یومئذ عن النعیم» (تکواثر، ۸). حال اگر خداوند برای بعضی افراد حقوق و مالکیتی قائل شده باشد، در آن صورت، در برابر آن نیز مسئول خواهیم بود. از جمله مسئولیتی که در برابر اولیای الهی داریم یا مسئولیتی که انسان در برابر والدین خود دارد. اما باید بدانیم همه این جنس مسئولیت‌ها در شعاع مسئولیت در برابر خدا معنا می‌یابد.

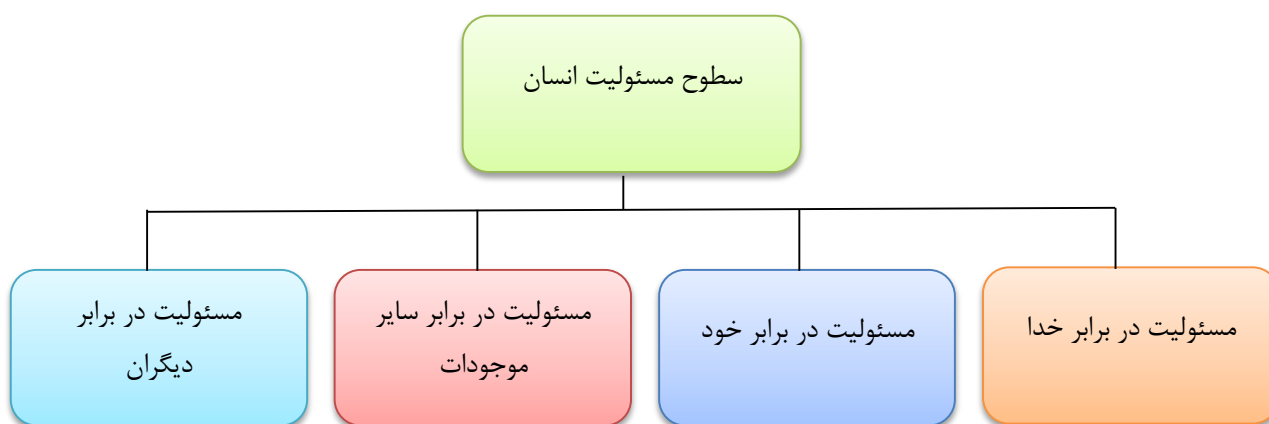
۲- مسئولیت در برابر خود: یکی دیگر از انواع مسئولیت، مسئولیت انسان در برابر خودش است. نفس آدمی دارای ابعاد و شئونی است که باهم ارتباط دارند و نسبت به هم دارای حقوق و مسئولیت خاصی هستند. هر یک از اعضاء و جوارح ظاهری و باطنی انسان دارای حقوق خاصی نسبت به هم هستند. «ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک کان عنه مسئولاً» (اسراء، ۳۶). همه اعضاء انسان در روز قیامت مورد بازخواست قرار گرفته و شهادت می‌دهند. «الیوم نختم علی افواههم و تکلمنا ایدیههم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون» (یس، ۶۵). بنابراین، هر انسانی در درجه اول مسئولیت هدایت و سعادت خود را دارد.

۳- مسئولیت در برابر سایر موجودات: یکی از مهم‌ترین انواع مسئولیت اخلاقی انسان، مسئولیت در برابر طبیعت و سایر موجودات است. انسان حق هرگونه تصرفی را در محیط‌زیست ندارد. حتی با

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

حیوانات نیز حق ندارد، هرگونه خواست، رفتار کند. در روایتی از امام علی (ع) داریم که ایشان فرمودند؛ حیوانات را ناسزا نگوئید، زیرا خداوند سبحان ناسزا گوینده حیوانات را لعنت می فرستد.

۴- مسئولیت در برابر دیگران: در اسلام هر فردی علاوه بر اندیشیدن در مصالح خود و مسئولیت نسبت به خود، نسبت به افراد جامعه و هموعان خود نیز مسئولیت دارد. هدایت دیگران و امر به معروف و نهی از منکر، از جمله آن مسئولیت هاست. البته باید دانست که این مسئولیت در عرض مسئولیت خداوند نیست بلکه در راستا و شعاع آن قرار دارد. (مصباح یزدی، ۱۳۸۲: ۱۴۰-۱۳۸).

نمودار ۱- سطوح مسئولیت انسان

به طور کلی سه دیدگاه درباره مسئولیت اجتماعی وجود دارد که شامل دیدگاه‌های کلاسیک، عمومی و اسلامی می باشد. در دیدگاه کلاسیک مسئولیت اولیه هر بنگاه اقتصادی کسب سود است. این بدان معنا است که هیچ کس نباید به جامعه فکر کند. بر اساس این دیدگاه هدف اصلی مدیران و سازمان‌های کسب و کار در جامعه باید حداکثر سازی سود و منافع بلندمدت سازمان باشد. به عبارت دیگر سازمان و مدیریت باید به دنبال کسب سود خود باشد و مستقیماً نسبت به هدف‌ها و مسائل اجتماعی فعالیت نداشته باشد. با این شرط که مسئولیت اجتماعی را تولید کالا و خدمات با حداقل هزینه برای جامعه تعریف کنیم. در دیدگاه کلاسیک مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها و مدیران کسب سود بوده و مدیران فقط مسئولیت اخلاقی در جهت اتخاذ تصمیماتی دارند که در آن‌ها خدعه و نیرنگ نباشد. به طور خلاصه این دیدگاه بیشتر تحت تأثیر ارزش‌های مکاتب مادی‌گرایی و ماتریالیستی قرار داشته و هدف تمامی فعالیت‌های کسب و کار را حداکثر سازی سود دانسته و مسئولیت اجتماعی مدیران را در قبال جامعه

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

کم‌رنگ و تا حدودی نادیده می‌انگارد. دیدگاه عمومی دارای دامنه‌ای گسترده‌تر از دیدگاه کلاسیک بوده و سازمان‌های کسب‌وکار را به‌عنوان شرکای جامعه و نهادهای عمومی تعریف کرده و معتقد است حتی سازمان‌های غیر حکومتی هم ملزم به حل مسائل و مشکلات جامعه و نیز بهبود کیفیت زندگی عمومی افراد در کنار سایر سازمان‌های حکومتی هستند. از این دیدگاه سازمان‌ها و مدیران آن‌ها متعهد می‌شوند به همان اندازه که هدف‌های شخصی خود را دنبال می‌کنند، هدف‌های بشردوستانه را پیگیری نمایند. بر این اساس سازمان‌ها به‌طور جدی تلاش می‌کنند تا مشکلات عمومی مانند کنترل فقر، بیکاری، آلودگی و بی‌سوادی را ریشه‌کن کنند. چون که جامعه اجازه فعالیت و استفاده از منابع کمیاب و نیز محیطی مناسب برای کسب سود را برای آن‌ها به وجود آورده است. بنابراین سازمان‌ها و مدیران و مالکان آن‌ها باید خود را مدیون جامعه و خدمتگزار آن بدانند. در دیدگاه اسلامی و بر اساس احکام دینی و الهی در خصوص مسئولیت اجتماعی، سازمان‌های حکومتی و غیر حکومتی و مدیران آن‌ها در قبال جامعه از زاویه‌ای دیگر و با دیدگاهی گسترده‌تر و عمیق‌تر مورد بررسی قرار گرفته‌شده است. هر چند بر اساس موازین الهی و سیره پیامبر (ص) و امامان معصوم (ع) توجه به امورات جامعه و مردم در سرلوحه کارهای قرار گرفته‌اند، اما چنین فعالیت‌هایی را نه به‌عنوان هدف بلکه به‌عنوان وسیله‌ای برای رضای خداوند و تقرب انسان به ذات اقدس الهی دانسته است. به‌عبارت‌دیگر این دیدگاه به ارزش‌هایی چون آزادی و عدالت، برابری اجتماعی و منزلت انسان آن‌گونه که در شریعت مطرح‌شده، تأکید می‌کند. در دیدگاه اسلامی علاوه بر آنچه در دیدگاه عمومی مورد توجه قرار گرفته است به عرصه زندگی و معنویت، توسعه و بالندگی و سلامتی معنوی جامعه نیز توجه شده است. توجه به این ارزش‌ها برخلاف دیدگاه عمومی که به‌گونه‌ای زاییده شرایط امروز است در دیدگاه اسلامی در بطن ایدئولوژی اسلامی قرار دارد. با توجه به مفاهیم مطرح‌شده گرایش‌ها و ارزش‌های اقتصادی، اجتماعی و معنوی در دیدگاه‌های کلاسیک، عمومی و اسلامی در جدول ۱ شرح داده شده است (نجف بیگی، ۱۳۸۳: ۱۳۹).

موضوع مسئولیت‌پذیری اسلامی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی اسلامی است. این مؤلفه به زندگی انسان رنگ و بوی الهی و دینی می‌دهد. چون که انسانی که خود را تابع و پیرو هیچ قانون و مذهبی قرار نمی‌دهد و زیر بار هیچ مسئولیتی نمی‌رود، نمی‌تواند روح زندگی دینی را درک نماید. از این رو در سبک زندگی اسلامی مسئولیت‌های مشخصی برای انسان بیان‌شده است که از جمله این مسئولیت‌ها می‌توان به مسئولیت انسان در قبال خداوند متعال و آیین و شریعت پاک الهی و مسئولیت انسان در قبال خود، دیگران و جهان هستی اشاره کرد.

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/رِدایی، ساده و امینی سابق

در آموزه‌های اسلامی انسان از آن جهت که انسان است، دارای مسئولیت‌های خاصی در ارتباط با خدا، خویشتن، انسان‌ها و جهان هستی است که در صورت توجه، پذیرش و شکوفاسازی تمام آن‌ها زندگی آدمی نظامی مطلوب به خود می‌گیرد و انسان به کمال شایسته خود رهنمون می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۵۵).

بنابراین در رویکرد اسلامی و دینی عمل به مسئولیت اجتماعی نسبت به جامعه و امت اسلامی دارای جایگاه ویژه و تعیین کننده‌ای می‌باشد که عمل به آن می‌تواند موجبات رهایی مسلمانان از زیر یوق حکومت‌های طاغوتی و ستمگر را فراهم آورده و زمینه‌ساز تحقق شکوفایی اسلامی را موجب شود.

مسئولیت اجتماعی اسلامی در مکتب شهید سلیمانی

اسلام جامعه اسلامی را یک امت واحد می‌داند که دردهای یک قسمت از آن سبب احساس و ایجاد درد در سایر قسمت‌های آن می‌شود و این مبین اهمیت دادن اسلام به همبستگی و مسئولیت اجتماعی است. از دیدگاه اسلام فرد در برابر جامعه و جامعه در برابر فرد مسئول است و افراد با جامعه کامل می‌شوند. اسلام سعی دارد وجدان فردی و اجتماعی را در افراد بیدار کند و مانع از خودبینی و خودخواهی در بین افراد شود. رسول خدا(ص) فرمودند: *الا کلکم راعٍ و کلکم مسئول عن رعیتہ*: تمامی افراد جامعه اسلامی مسئولیت دارند (نه ریاست) و به اصطلاح مسئولیت جمعی دارند و در برابر نعمت‌هایی که خداوند به آن‌ها عنایت فرموده و در رابطه با انسان‌ها و مسلمان‌های دیگر و ... مورد سؤال قرار می‌گیرند. مسئولیت اجتماعی در مکتب شهید سلیمانی از عمل به تکلیف شروع می‌شود. یعنی مکتب شهید سلیمانی عمل به تکلیف الهی است. مقام معظم رهبری فرمودند: سال‌های اول انقلاب از امام سؤال کردم چطور شد شما این جمهوری اسلامی به فکرتان آمد آقا فرمودند حضرت امام خمینی(ره) یک تأملی کردند و گفتند ما هر جا با مشکلاتی برخورد می‌کردیم نگاه می‌کردیم می‌دیدیم که تکلیف الهی مان چیست؟ به تکلیف الهی خود عمل کردیم شد جمهوری اسلامی. پس عمل به تکلیف، تولید دانش می‌کند، تولید فلسفه می‌کند، عمل به تکلیف الهی خودش مکتب ساز و انسان‌ساز است، تولید اندیشه می‌کند، تولید استراتژی می‌کند و تولید راهبرد می‌کند. عمل به تکلیف الهی دو بعد دارد: اول اینکه تکلیف را چطور تشخیص دهیم؟ چگونه شهید سلیمانی تکلیف‌های خود را تشخیص می‌داد؟ شناخت تکلیف و معرفت به تکلیف الهی بعد اول عمل به تکلیف الهی است. دوم اینکه این تکلیف الهی را که پیدا می‌کردند چگونه به این تکلیف عمل می‌کردند؟ شناخت تکلیف یک جنبه دینی و معرفتی دارد، معرفت اسلامی می‌خواهد، اعتقاد اسلامی می‌خواهد، شناخت دین می‌خواهد، و دین‌شناسی دارد. یک جنبه دیگر آن

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

شناخت شرایط از شناخت محیط است. و جنبه سوم آن این است که این معرفت اسلامی با این شرایط انطباق داده شود و از دل آن تکلیف الهی به دست آید. ما تا دین را شناسیم و به دین وقوف نداشته باشیم نمی‌توانیم به تکلیف الهی برسیم. اگر دین را بشناسیم ولی نتوانیم شرایط را متوجه شویم، محیط را نتوانیم بشناسیم، این هم کافی نیست. مسئله بعدی قدرت استنباط است که ما چه استنباط از دین برای این شرایط داریم؟ و حکم الهی، امر الهی و فرمان الهی چیست؟ اینجا شناخت به تکلیف پیدا می‌کنیم. حالا تکلیف را شناختیم این تکلیف را چگونه باید عمل کنیم. چگونگی عمل به تکلیف هم خودش یک مسئله بسیار مهمی است. اولاً اینجا از رعایت مسائل شرعی و مسائل انسانی مهم است تا اینکه راهبردهای دشمن را بشناسیم و نقشه راه عقلانی بتوانیم بکشیم و باید ابتکار و نوآوری و خلاقیت داشته باشیم و بتوانیم از موانع عبور کنیم و پشت سر موانع مانیم و از موانع بتوانیم عبور کنیم. (رضایی، ۱۳۹۹: ۴ و ۳)

بی‌شک یکی از دلایل حضور گسترده حاج قاسم سلیمانی در جغرافیای سیاسی منطقه، اعتقاد راسخ ایشان به عمل به دستورات اجتماعی قرآن کریم، اسلام و پیامبر اکرم(ص) و در این راستا عمل به مسئولیت اجتماعی اسلامی خویش در حمایت از امت اسلامی و تحقق و ایجاد بیداری اسلامی در سراسر منطقه بود.

با نگاهی به وضعیت منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و طرح‌های استکبار جهانی و در رأس آنها آمریکای جنایتکار و صهیونیسم بین‌الملل و خواب‌های آشفته‌ای که آن‌ها برای ملت‌های مظلوم فلسطین، سوریه، یمن، بحرین و... دیده‌اند، آیا به‌راستی، بدون عمل به تکلیف و مسئولیت اجتماعی اسلامی و اعتقاد به این توصیه راهبردی می‌توان نقشه‌های شوم دشمنان اسلام و امت اسلامی را خنثی کرد و در پی تحقق بیداری اسلامی بود.

حاج قاسم سلیمانی در راستای عمل به مسئولیت اجتماعی اسلامی خود و در جهت تحقق بیداری اسلامی ۴۰ سال تمام با اخلاص، تقوا، مردم‌داری و ولایت‌مداری بی‌نظیر خویش مجاهدانه در راه رهایی ملت‌های مظلوم منطقه از یوق قدرت‌های ستمگر و کمک به فریاد تظلم‌خواهی آنان کوشید. آن چه باعث شد تا این مجاهد خستگی‌ناپذیر به دنبال عمل به مسئولیت اجتماعی و اسلامی خویش باشد، ویژگی‌های کم‌نظیر یا بی‌نظیر شخصیتی ایشان باشد. مقام معظم رهبری در دیدار هزاران نفر از مردم قم در ۱۸ دی‌ماه ۱۳۹۸ پنج ویژگی این شهید بزرگوار را شامل؛ ۱- او را اهل تدبیر، فکر، محاسبه و دقت در اندیشه دانستند ۲- عمل‌گرایی ایشان، که در تدبیر متوقف نمی‌ماندند و اهل اقدام بودند. ۳- شجاعت

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

ایشان، که اقدامات ایشان دارای ویژگی شجاعت بود. ۴- اخلاص ایشان، که تدبیر، عمل و شجاعت او تماماً همراه با اخلاص بود. و ۵- ویژگی پنجم این بود که تمام این چهار عامل قبلی در حوزه انقلاب و انقلابی گری خلاصه می‌شد.

جهاد و مدیریت جهادی

«جهاد» واژه‌ای عربی است از ریشه «جهد» به معنای مشقت، تلاش، توانایی و به نهایت چیزی رسیدن. اما از منظر دینی به هر تلاشی، جهاد اطلاق نمی‌شود؛ بلکه جهاد از منظر دینی، عبارت است از بذل جان، مال و توان خویش در راه اعتلاء و گسترش اسلام و دفاع از آن.

مقام معظم رهبری، جدّ و جهاد و مبارزه در مقابل دشمن را دو رکن اساسی جهاد می‌دانند. ایشان در این باره می‌فرمایند: «در مبارزه دو چیز حتماً لازم است: یکی اینکه در آن جدّ و جهاد و تحرکی باشد. انسان در رختخواب یا در پستوی خانه که نمی‌تواند مبارزه کند... دوم اینکه در مقابلش دشمنی باشد. مبارزه در آنجا که دشمن نیست معنا ندارد. پس جهاد متقدّم بر این دو رکن است.»

هرچند که معنای جهاد مبارزه و رویارویی با دشمن و چاره‌جویی در مقابل موانع است، ولی جهاد فقط به مبارزه در میدان جنگ و نبرد مسلحانه، ختم نمی‌شود؛ بلکه هر جا که مانعی باشد و در نتیجه تلاشی خالصانه و با نیت الهی برای رفع آن مانع انجام گیرد، می‌توان آن را جهاد نامید. بنابراین جهاد، معنایی وسیع‌تر از قتال و مبارزه مسلحانه دارد. (کریم زاده، ۱۳۹۳)

مدیریت جهادی، تلاش بی‌وقفه در به‌کارگیری مؤثر و کنترل فعالیت‌های افراد، مبتنی بر مبارزه در تمام عرصه‌های علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... با نیت الهی، جهت نیل به اهداف والای جامعه و رفع موانع موجود، «مدیریت جهادی» نام دارد. هدف این نظام مدیریتی، پیاده‌سازی ارزش‌ها در جامعه به‌منظور تبدیل آن‌ها به کیفیت زندگی است. این مدیریت با مصرف‌گرایی، اشرافی‌گری، سستی، تنبلی و انحراف از مسیر آرمان‌گرایی تغایر داشته و با آن مبارزه می‌کند. (نادعلی، ۱۳۹۵: ۱۰) در تعریفی دیگر، مدیریت جهادی یعنی با کمترین امکانات، بیشترین بهره‌وری را در حداقل زمان به وجود آوردن است.

عزتی در تعریف از مدیریت جهادی می‌گوید؛ مدیریتی است با عشق و ایمان به خدا، خستگی‌ناپذیر، با گام‌های بلند و دارای شتاب مدبرانه که با بصیرت و دشمن‌شناسی، از موانع پیش رو یکی پس از دیگری می‌گذرد و به‌سوی ایجاد تمدن اسلامی به‌پیش می‌رود. (عزتی، ۱۳۹۳)

مقام معظم رهبری در اهمیت مدیریت جهادی فرمودند؛ «با حرکت عادی نمی‌شود پیش رفت، با

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

حرکت عادی و خواب‌آلودگی و بی‌حساسیتی نمی‌شود کارهای بزرگ انجام داد، یک‌همت جهادی لازم است، تحرک جهادی و مدیریت جهادی برای این کارها لازم است. باید حرکتی که می‌شود هم علمی باشد، هم پر قدرت باشد، هم با برنامه و هم مجاهدانه باشد. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰) ایشان در تعریف از مدیریت جهادی بیان داشتند؛ مدیریت جهادی یعنی کار، تلاش، با خدا حساب کردن، به علم تکیه کردن، به درایت و تدبیر تکیه کردن، اگر این‌ها محقق شود، کارها پیش می‌رود. کشور نیز همین‌طور قابل اداره شدن است. با کار جهادی می‌شود اداره کرد، نه فقط برای ما که در برهه‌ای از زمان قرار گرفته‌ایم که فشارها و تهدیدها و تعصب‌های خباث‌آلود قدرت‌های غرب و طاغوت بر ما زیاد است، در همه شرایط همین‌طور است. در شرایط جنگ و صلح، در شرایط گشایش و سختی و انواع شرایط این‌جور است. اگر انسان با این روحیه وارد شود. کارها پیش می‌رود. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۱۰/۲۳)

تفاوت مدیریت جهادی با دیگر شیوه‌های مدیریتی

تفاوت اصلی مدیریت جهادی با سایر نظام‌های مدیریتی در پیش‌فرض‌ها و مبانی فکری و عقیدتی آن است. در این نظام مدیریتی، احکام دین مبین اسلام به‌عنوان راهبردی برای زندگی و شاخصی برای سنجش حیات مطلوب در نظر گرفته‌شده و هدف این نظام مدیریتی، پیاده‌سازی ارزش‌ها در جامعه به‌منظور تبدیل آن‌ها به کیفیت زندگی می‌باشد. مدیریت جهادی با مصرف‌گرایی، اشرافی‌گری، سستی، تنبلی، بی‌حالی و انحراف از مسیر آرمان‌گرایی ایمانی، تغایر داشته و بلکه با آن مبارزه می‌کند؛ درحالی‌که در شیوه‌های مدیریتی دیگر که عمدتاً محصول فرهنگ سرمایه‌داری است، جامعه به سمت مصرف‌گرایی، اشرافیت، بی‌عدالتی، اصالت لذت و انحراف از آرمان‌های انسانی، سوق داده می‌شود.

اساس مدیریت جهادی بر تأکید بر معنویت و ارزش‌های اخلاقی، اسلامی و انسانی بناشده؛ درحالی‌که در نظام‌های مدیریتی دیگر، اخلاق به‌عنوان وسیله، مطرح بوده و تا زمانی کاربرد دارد که در راستای اهداف آن نظام مدیریتی بوده باشد. (کریم زاده، همان)

در همین راستا مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «باید مدیریت جهادی را بر دیوانسالاری‌های فرسوده ترجیح بدهیم، این یکی از اولویت‌های ما است. اصرار بر مدیریت جهادی. مسئولان کشور در قوه مجریه، قوه قضائیه، در بخش‌های مختلف، مدیریت جهادی را دنبال نکنند. مدیریت جهادی به معنای بی‌انضباطی نیست؛ پرکاری، باندبیر حرکت کردن، شب و روز نشناختن و دنبال کار را گرفتن، این معنای مدیریت جهادی است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹)

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

مدیریت جهادی برخلاف شیوه‌های مدیریتی دیگر، فرهنگی خاص و سبکی از زندگی است که دین‌محوری، ولایت‌مداری، ایثار، مردم‌گرایی، خودباوری، تکلیف‌مداری و... از جمله ثمرات عینی آن در جامعه می‌باشد. مدیر جهادگر در مرتبه نخست بر جنبه‌های انسانی سازمان توجه داشته و نظام مدیریتی خود را برای تعالی انسان‌ها پایه‌ریزی می‌کند. (کریم زاده، همان)

در حقیقت این مدیریت (مدیریت جهادی) به‌عنوان یک الگو و سبک مدیریتی بومی بر خواسته از مفاهیم و مبانی عمیق دینی و اسلامی، در میان سایر سبک‌های مدیریتی موجود به‌مانند نگینی درخشان و با کارکرد فوق‌العاده در مواجهه با بحران‌ها، مسائل و حل آن‌ها به روش و شیوه‌ای جهادگونه عمل کرده و همین امر باعث موفقیت آن در عرصه‌های گوناگون شده است.

مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدیریت جهادی

مدیریت جهادی، دارای سه بعد اساسی ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای می‌باشد:

- ۱- بعد ساختاری: مدیریت برای خدا، مدیریت ولایتی، انعطاف‌پذیری ساختار و تشکیلات متناسب با شرایط
- ۲- بعد رفتاری: مدیریت داوطلبانه، تحول‌آفرین، پویا و انعطاف‌پذیر در مأموریت‌ها، خودباوری، توجه به نیروی انسانی به‌عنوان منابع مهم کاری، پرکاری، سخت‌کوشی، خستگی‌ناپذیری و سرعت عمل در کارها
- ۳- بعد زمینه‌ای: مدیریت مشارکت‌پذیر، نهادینه کردن اخلاق و ارزش‌های دینی در محیط کار، مدیریت اقناعی و اهمیت دادن به بیت‌المال (موحد، ۱۳۸۶: ۲۴)

شاخص‌های مدیریت جهادی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

رهبر معظم انقلاب در مجامع مختلف به تبیین شاخصه‌های مدیریت جهادی پرداخته و به مناسبت‌های گوناگون، ویژگی‌های این نوع مدیریت را بیان فرموده‌اند. در اینجا، ده شاخصه مدیریت جهادی در بیانات ایشان، تبیین می‌شود:

۱- توکل بر خدا

توکل به خدای متعال از جمله نشانه‌های جامعه‌ایمانی می‌باشد. در جامعه اسلامی، مؤمنین بر اساس وعده‌های الهی، تمام کارهای فردی و اجتماعی خود را با توکل به خدا آغاز کرده و حمایت

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

الهی را برای خود کافی می‌دانند؛ چراکه قرآن کریم می‌فرماید: «وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا» مؤمنین بر اساس وعده ائمه طاهرین؟ عهه؟ می‌دانند که غنا و عزت، ثمره توکل و اعتماد هر فرد یا جامعه به خداست؛ و اگر می‌خواهند جامعه‌ای عزت مدار داشته باشند، باید در کارهای خود، خدا را در نظر داشته و به او توکل کنند. به همین جهت، رهبر معظم انقلاب، توکل و اعتماد به امداد الهی را از جمله ویژگی‌های مدیریت و کار جهادی دانسته و می‌فرماید: «در همه کارها توکل به خدای متعال و استمداد از کمک الهی کنیم، به کمک‌های الهی اعتماد کنیم. وقتی شما از خدای متعال کمک می‌خواهید، راه‌ها به‌سوی شما باز می‌شود»

۲- خودباوری و اعتماد به نفس

خودباوری یکی از علامت‌های جامعه زنده و فعال است. جامعه‌ای که خودباوری دارد بانشاط و پویاست. با شور و حرارت وصفناشدنی به هدف خودباور دارد و هر لحظه برای رسیدن به آن در حال کوشش بوده و با موانع و دشمنی‌ها مبارزه می‌کند. چنین جامعه‌ای مسئولیت‌پذیر است و از تقلید منفی و کورکورانه دوری می‌کند. افراد در این جامعه، از ویژگی‌های مثبت و منفی خود، آگاهی دارند و در فکر و عمل، استقلال خود را حفظ می‌کنند. بر این اساس، مقام معظم رهبری، خودباوری و اعتماد به نفس را یکی از ویژگی‌ها و عوامل مهم در مدیریت جهادی برمی‌شمارند: «عامل مهم مدیریت جهادی عبارت است از خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی.»

خودباوری و اعتماد به توانایی نیروهای خودی، یکی از هدیه‌های امام امت (ره) به ملت ایران بود که خلف صالح ایشان، نیز بارها به این مطلب تأکید کرده‌اند؛ «همان‌طور که امام فرمودند ما می‌توانیم، باید عزم داشته باشیم، عزم ملی و مدیریت جهادی می‌تواند همه این گره‌ها را باز کند.»

۳- دشمن‌شناسی

طبیعی است، جامعه‌ای که نتواند دشمن خود را بشناسد و از تهدیدهای او اطلاع پیدا کند، نمی‌تواند برای مقابله با او برنامه‌ریزی صحیحی داشته و سیاست دفاعی مناسبی اتخاذ کند. به همین جهت، دشمن‌شناسی در رهنمودهای رهبری، جایگاه ویژه‌ای داشته و ایشان یکی از شاخصه‌های مدیریت جهادی را دشمن‌شناسی می‌دانند؛ «باید دشمن را شناخت... دشمنی او را باید فهمید، نقشه او را باید تشخیص داد... این شد حرکت جهادی و مدیریت دستگاه؛ چه مدیریت دانشگاه، چه مدیریت وزارت، چه مدیریت هر بخشی از بخش‌های گوناگون این عرصه عظیم، خواهد شد مدیریت جهادی.»

۴- دوری از اختلافات

توصیه به وحدت و دوری از اختلاف و تفرق، از مهم‌ترین فرامین الهی در قرآن کریم است. از نگاه قرآن کریم، مؤمنان برادران یکدیگرند. آنان از طینت واحد خلق شده، آینه یکدیگر و شریک دینی همدیگر هستند. بر همین اساس، وحدت مؤمنین در جامعه اسلامی، یکی از اصول اجتماعی می‌باشد که بر پایه اعتقاد دینی بنا شده و الفت و مهربانی مسلمانان در رفتار و گفتار آنان با یکدیگر یکی از تکالیف دینی به شمار می‌آید. چنان‌که قرآن کریم می‌فرماید: «لَمَّا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ» اختلاف و دشمنی بین مسلمانان، خواسته شیطان و شیطان صفتان می‌باشد.

یکی از نقشه‌های دشمنان اسلام در عصر کنونی، در عرصه بین‌المللی و داخلی، ایجاد اختلاف بین مسلمانان می‌باشد و متأسفانه این اختلافات در هر دو عرصه به یکی از چالش‌های جامعه اسلامی، تبدیل شده است. مقام معظم رهبری با هوشیاری هرچه تمام به این نقشه دشمن وقوف داشته و بارها در بیانات خود، از آن بر حذر داشته‌اند؛ «چالش‌های درونی ما این‌هاست: سرگرم شدن به اختلافات در داخل کشور؛ اختلافات فرعی و سطحی، ما را سرگرم بکنند، در مقابل هم قرار بدهد، تعارض به وجود بیاورد، ما را از مسائل و خطوط اصلی غافل بکند؛ این یکی از مصادیق آن چالش اصلی است... از دست دادن انسجام ملت از چالش‌های ماست.»

۵- کارآمدی

کارآمدی آن است که کارها به نیکویی انجام شود. کارآمدی، درخور بودن، به کار آمدن، مورد استعمال یافتن، مفید بودن و خدمت کردن است. در فرهنگ اصطلاحات مدیریت، کارآمدی به مفهوم میزان موفقیت در تحقق هدف‌ها و یا انجام مأموریت است که نشان‌دهنده درجه رسیدن به اهداف می‌باشد. زمانی می‌توان یک نظام اجتماعی را کارآمد دانست که با در نظر گرفتن امکانات و موانع موجود به اهداف تعیین‌شده، رسیده و بتواند مشکلات جامعه را حل کند.

از آنجاکه کارآمدی یکی از عوامل رشد در هر نظامی بوده و بقای هر برنامه و سیستمی به کارآمدی آن است، هر نظامی، به‌ویژه نظام‌های اجتماعی و سیاسی به دنبال بیشینه کردن کارآمدی خویش هستند. در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان یک الگوی موفق نظام اجتماعی - سیاسی که بر پایه قوانین شریعت و دین مبین اسلام، پایه‌ریزی شده است، کارآمدی یکی از شاخصه‌های مدیریت دینی و جهادی به حساب می‌آید. به این خاطر، رهبر معظم انقلاب کارآمدی را به‌عنوان هویت و حیثیت نظام، مطرح کرده

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

و می‌فرمایند: «مطلب دوم در مورد آن حقیقتی است که یکی از جلوه‌های زیبایی آن را در این مجموعه کاری - مجموعه «مپنا» - می‌شود دید: حقیقت کارآمدی، کارآمدی ناشی از دانش و هوش و پشتکار و ابتکار و عزم راسخ که خوشبختانه ما این را در این مجموعه مشاهده می‌کنیم؛ این نگاه ما به کل حرکت کشور است.»

۶- استفاده از امکانات و ظرفیت‌ها

یکی از ویژگی‌های مدیریت جهادی، استفاده از ظرفیت‌ها و بهره‌گیری از امکانات موجود برای نیل به اهداف متعالی جامعه است. لذا مقام معظم رهبری با تأکید بر وجود استعداد و ظرفیت پیشرفت در جامعه، می‌فرمایند: «اگر ملت‌ها به خود نیاید، خود را قوی نکنند، دیگران به او زور می‌گویند. بعضی ملت‌ها هستند که تا قوی شدن، فاصله زیادی دارند؛ امیدی وجود ندارد که بخواهند نیرویی در خود ایجاد کنند که بتوانند با زورگویان و گردن‌کلفت‌های دنیا، مقابله کنند؛ اما ملت ما این‌گونه نیست؛ ما اولاً استعداد قوی شدن، زیاد داریم؛ امکانات و ظرفیت‌ها هم زیاد داریم؛ ملت ما به سمت اقتدار ملّی هم راه افتاده است و راه زیادی پیموده است؛ من بر این اساس نقشه کلی سال ۹۳ را در این دو عنصر می‌بینم که در پیام اول سال عرض کردم: اقتصاد و فرهنگ با عزم ملّی و مدیریت جهادی.»

۷- نگاه نقادانه

نگاه نقادانه به خصوص از سوی اهل فن در هر سیستمی، بهترین راه شناخت نقاط قوت و ضعف آن سیستم است. اگر در جامعه، علماء، اساتید، روشنفکران متدین و هنرمندان متعهد با نگاه تخصصی خود، نقاط ضعف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و... در جامعه را به مسئولین و مدیرانجامه، گوشزد نمایند، جامعه مسیر رشد خود را سریع‌تر و بهتر طی خواهد کرد.

مقام معظم رهبری، درباره نگاه نقادانه در عرصه فرهنگی می‌فرمایند:

«علماء، اساتید، روشنفکران انقلابی، هنرمندان و متعهد، نگاه نقادانه خودشان را نسبت به اوضاع فرهنگی کشور همچنان داشته باشند و تذکر بدهند. البته من در مورد تذکرات، معتقدم باید با منطق محکم و بیان روشن، نقطه نظرات صحیح را ارائه بدهند. بنده با تهمت زنی و جنجال آفرینی، با تکفیر و متهم کردن این و آن، موافق نیستم. اعتقاد من این است که مجموعه انقلابی کشور - که بحمدالله تعداد بی‌شماری از آن‌ها در بین جوان‌ها و صاحب‌نظران، اساتید، بزرگان و تحصیل‌کرده‌های ما حضور دارند، می‌توانند با منطق محکم وارد میدان بشوند، نقادی کنند، نقاط ضعف و نقاط منفی را به رخ ما مسئولین

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

بکشانند. گاهی می‌شود که مسئول، متوجه نیست در متن جامعه چه می‌گذرد، اما آن جوان در متن جامعه است، او می‌فهمد؛ آن عزم ملی و مدیریت جهادی که عرض کردیم در زمینه فرهنگ، این است.»

۸- حرکت مبتنی بر علم و درایت

مدیریت جهادی، مبارزه با مشکلات و موانع از روی علم و آگاهی، جهت رفع اصولی این مشکلات و موانع می‌باشد. لذا یکی از اصول اساسی این نوع مدیریت، علم و درایت است؛ «اگر مدیریت جهادی یا همان کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت حاکم باشد، مشکلات کشور، در شرایط کنونی فشارهای خباثت‌آمیز قدرت‌های جهانی و در شرایط دیگر، قابل حل است و کشور حرکت روبه‌جلو را ادامه خواهد داد.»

۹- همت، همراه با انگیزه خدمت

حضرت علی (ع) می‌فرماید: «أَلشَّرَفُ بِالْهَمِّ الْعَالِيَةِ لَا بِالرَّمِّ الْبَالِيَةِ؛ شرافت به همت‌های بلند است، نه به (تفاخر به گذشتگان) و استخوان‌های پوسیده آنان.» بنابراین هر فرد یا جامعه‌ای به اندازه تلاش و همتی که از خود نشان می‌دهد به قله‌های رفیع شرافت و موفقیت، دست خواهد یافت. قطعاً کارهای بزرگ در هر جامعه‌ای، نتیجه همت‌های والا و عالی و به تعبیر مقام معظم رهبری همت جهادی افراد در جامعه خواهد بود؛ «با حرکت عادی نمی‌شود پیش رفت؛ با حرکت عادی و احیاناً خواب‌آلوده و بی حساسیت نمی‌شود کارهای بزرگ را انجام داد؛ یک‌همت جهادی لازم است، تحرک جهادی و مدیریت جهادی برای این کارها لازم است. حرکتی که می‌شود باید علمی، پر قدرت، با برنامه و هم مجاهدانه باشد.»

البته این همت عالی، اگر با نیت خالص، جهت خدمت‌رسانی به جامعه و برادران دینی باشد، ارزشمند خواهد بود. مقام معظم رهبری، مسئولیت‌پذیری به نیت خدمت به مصالح کشور را بزرگ‌ترین کار جهادی می‌نامند؛ «این مسئولیت‌ها اگر به‌طور جدی، به‌دوراز انگیزه‌های شخصی، به‌دوراز هر چیزی جز انگیزه خدمت به مصالح کشور انجام بگیرد، بزرگ‌ترین کار جهادی است؛ کار جهادی یعنی این؛ انگیزه‌های گوناگون را نباید دخالت داد، اولویت‌ها را باید نگاه کرد.»

۱۰- حضور مردمی (عزم ملی)

شاه‌بیت سخنان حضرت امام خمینی (ره) از همان روزهای اول انقلاب و پیرو آن بیانات مقام معظم رهبری این بوده و هست که پیشرفت و سازندگی در کشور، بدون مشارکت مردم امکان‌پذیر نمی‌باشد.

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

به این علت، یکی از اصول اولیه و ویژگی‌های اساسی مدیریت جهادی، مشارکت و حضور مردمی و یا به تعبیر رهبر معظم انقلاب، عزم ملی می‌باشد؛ «آنچه برای بنای زندگی و سازندگی آینده مورد انتظار است، بدون مشارکت مردم تحقق پذیر نیست... بدون حضور مردم کار پیش نخواهد رفت و مقصود تحقق پیدا نخواهد کرد. مردم در گروه‌های گوناگون مردمی بااراده و عزم راسخ ملی می‌توانند نقش‌آفرینی کنند. مسئولین هم برای اینکه بتوانند کار را به درستی پیش ببرند، احتیاج به پشتیبانی مردم دارند. آن‌ها هم بایستی با توکل به خدای متعال و با استمداد از توفیقات و تأییدات الهی و کمک مردمی، مجاهدانه وارد میدان عمل بشوند.» (کریم زاده، همان)

در همین راستا نخستین دستوری که در بیانیه گام دوم انقلاب بیان شده است، مدیریت جهادی است و برای اینکه کاری خوب پیش برود، بایستی به صورت جهادی عمل کنیم. کلمه جهاد در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی ۲۰ بار تکرار و بیان شده است. کار کردن با روحیه جهادی و انقلابی با کار کردن با روحیه سازمانی و اداری متفاوت است. لذا نخستین دستوری که در این نامه بیان شده است مدیریت جهادی است و برای اینکه کاری خوب پیش برود باید به صورت جهادی عمل کنیم. جهاد واژه اسلامی است که خود دارای دو نکته است، اظهار کرد: کار جهادی به دلیل اینکه هم خودش مطلوب است و هم اینکه نیت خدایی دارد به پیروزی می‌رسد در واقع کار جهادی هم حسن فعلی و هم حسن فاعلی دارد. مدیریت جهادی از عبارت «ما می‌توانیم» گرفته می‌شود. امام علی (ع) در نامه ۳۱ نهج البلاغه، خطاب به امام حسن (ع) می‌فرماید که «همیشه دنبال حق باش. همیشه در هر کاری مقداری از ایرادات از خود ما است این مقدار را قبول کنیم و دنبال اصلاح آن باشیم که اگر ایراد خود را بشناسیم و حذف کنیم می‌توانیم ادعا کنیم که «ما می‌توانیم». (آقا تهرانی، ۱۳۹۸)

در این میان نقش جوانان می‌تواند بسیار پررنگ باشد. آن‌ها می‌بایست آغازکننده حرکت باشند و وظیفه خود را در این راه به درستی بشناسند و درک کنند و خود را مسلح به علم و تکنولوژی روز نمایند و ایمان خالصانه به وعده‌های الهی داشته باشند. تخصص و تعهدی که لازمه مدیریت جهادی است را در وجود خود به عمل بیاورند، به آرامی به حرکت خود سرعت دهند و در گام بعدی، سرعت را بالا برده تا بتوانند به سبقت گرفتن هم فکر کنند. در این مسیر، این جوانان می‌شوند یکی از نیروهایی که می‌توانند گره‌های کشور را باز کنند. جوانانی که در گام دوم می‌خواهند وظیفه به دوش بگیرند، از کلماتی مثل یاس و ناامیدی نمی‌توانند استفاده بکنند. برای ساختن ایران اسلامی توسط جوانان، یاس و ناامیدی ممنوع است. «نمی‌شود» و «نمی‌توان» ممنوع است. «نگذاشتند» و «نمی‌گذارند» نیز ممنوع است. جوان

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

در چارچوب گام دوم باید حرکت کند، در مسیر حرکت سرعت و شتاب بگیرد تا بتواند از دیگران سبقت گرفته، وظیفه تاریخی خود در این برهه از زمان را که ساختن ایران اسلامی است به منصف ظهور برساند. اینجاست که متوجه می‌شویم مدیریت جهادی یک روی دیگر سکه هم دارد. آن چیست؟ مدیریت جهادی با رویکرد جوان‌گرایی و جانشین‌سازی. یعنی برای اینکه مدیریت جهادی محقق شود، همواره باید این دو کنار هم باشند و به خاطر همین است که شما می‌بینید حضرت آقا در گام دوم، دقیقاً به همین مطلب اشاره می‌کنند. «بی‌گمان یک مجموعه جوان و دانا و مؤمن و مسلط بر دانسته‌های اقتصادی در درون دولت، خواهد توانست به این مقاصد برسد. دوران پیش رو باید میدان فعالیت چنین مجموعه‌ای باشد.» در جای دیگر می‌فرمایند این مدیریت جهادی لازمه‌اش چیست؟ استفاده از نیروهای جوان، دانا، مؤمن. یعنی می‌گوییم مدیریت جهادی شرط لازم هست، ولی کافی نیست.

جوان بودن شرط لازم هست، ولی شرط کافی نیست. وقتی که مدیریت جهادی با جوان‌گرایی و با جوان‌هایی که این ویژگی‌ها را دارا می‌باشد توأمان باشد، مسیر هموار می‌شود. یکی از بحث‌های اساسی، ساختن جوانان متناسب و در تراز گام دوم است که باید آن‌ها را پرورش دهیم تا بتوانند مسئولیت قبول کنند. (رحمتی، ۱۳۹۸)

مطابق بیانیه رهبر انقلاب، ویژگی‌های جوانان تراز گام دوم انقلاب که آماده گرفتن مسئولیت و حرکت در مسیر دومین مرحله خودسازی، جامعه‌پردازی و تمدن‌سازی است، به شرح ذیل می‌باشد:

مؤمن و انقلابی، دانا و کاردان، پرانگیزه و پرتلاش، مسئولیت‌پذیر، آماده عمل و تلاش جهادی، داوطلب و فداکار، دارای گردن افراشته در مقابل دولت‌های متکبر و مستکبر، دارای همت، هشیاری، سرعت عمل و ابتکار، دارای نگاه و روحیه انقلابی، در میدان و پای کار، محقق و اندیشمند، اشتغال به آفرینش‌های علمی، فرهنگی، صنعتی و ... امیدوار و خوش‌بین به آینده (عبدالهی، ۱۳۹۷)

در این میان بر عهده جریان انقلابی و جوانان مؤمن و معتقد است که به طراحی راهبردهای عملیاتی برای تحقق شاخص‌های مدیریت جهادی در چارچوب فکری و اندیشه‌ای امامین انقلاب بپردازند، تا موفقیت این کار را تضمین نمایند.

نیاز به مدیریت جهادی در امتداد رهنمودهای امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

یکی از علل مشکلات کشور به‌خصوص مشکلات اقتصادی، فقدان مدیران کارآمد، پرانگیزه و خردمند، بی‌توجهی آنان به شعارهای انقلاب و جهت‌گیری‌های جهادی و انقلابی و غفلت از ظرفیت‌های کم‌نظیر

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

ملی، وسوسه مال و ریاست و بی‌توجهی به اینکه راه‌حل‌ها در داخل کشور وجود دارد، می‌باشد. محور این علل را می‌توان فقدان مدیریت جهادی در امتداد رهبری جهادی دانست. دو مسئله در حکمرانی وجود دارد؛ یکی پیوستگی بین رهبری و مدیریت و یکی هم اینکه این دو از یک ماهیت باشند. وقتی رهبری جهادی است، مدیریت نمی‌تواند جهادی نباشد و مدیریت نمی‌تواند با رهبری پیوستگی نداشته باشد. لذا در دهه اول انقلاب، این عامل کلیدی در دفاع و امنیت و نظام سیاسی موجب شد که زیرساخت‌های لازم صورت گیرد که در دهه‌های دوم تا چهارم نیز ادامه یافت، اما در اقتصاد و فرهنگ، چون چنین روندی طی نشد، شاهد عقب‌ماندگی‌هایی هستیم.

جمهوری اسلامی ایران یک حکمرانی صالح دارد که محور آن نظام ولایت‌فقیه است که از سه رکن ولی‌فقیه، رهبری جهادی و مدیریت جهادی برخوردار است. این حکمرانی دو نقش را ایفا می‌کند؛ اولاً اقتدار درونی در درون دولت ایجاد می‌کند و ثانیاً اینکه، یک جریان اجتماعی قوی را در جامعه شکل می‌دهد که در انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، هر سه رکن اشاره‌شده، به‌ویژه مدیریت جهادی وجود داشت. وقتی که به صدر اسلام مراجعه می‌کنیم نیز این موضوع وجود دارد، یعنی آنجا که رهبری جهادی در مدیریت کشور امتداد نیافت، حضرت علی(ع) نیز با مشکلاتی مواجه شد و اگر افرادی از جنس قاسم سلیمانی، احمد کاظمی و حسین خرازی در امتداد رهبری در زمینه اقتصاد و فرهنگی شکل می‌گرفتند، اقتصاد و فرهنگ ما، امروز این چنین نبود. (رضایی، ۱۳۹۸)

مسئولیت‌پذیری اجتماعی لازمه تحقق مدیریت جهادی

مسئولیت‌پذیری اجتماعی در اسلام خدمت بی‌منت به خلق‌الله است. خدمت به نوع بشر برای کسب رضایت خداوند متعال و این‌که آدمی در این دایره به دنبال کسب هیچ عایدی و نفعی برای خودش نباشد و رضایت الهی را از درون رضایت و خدمت صادقانه به مخلوقات پی‌جویی نماید، از این رهگذر است که انسان صاحب کرامت و روحیه و انگیزه الهی می‌شود و می‌تواند با توان مضاعف در ابعاد روحی، معنوی، فرهنگی، مادی و ارتقای ظرفیت عقلانی با اتصال به منبع لایتناهی الهی عمل نماید و معجزه‌گونه امورات را پیش ببرد. درست در همین نقطه است که ظرفیت ایمان و روحیه توحیدی ترجمه و تعریف می‌شود و زمینه‌ساز بروز و ظهور روحیه و مدیریت جهادی خواهد شد. شهید حاج قاسم سلیمانی مظهر انسانی موحد که با همین مشی و روحیه و انگیزه به فکر دفاع و خدمت به انسان‌ها و خلق‌الله برآمد و محصور در مرزهای جغرافیایی نشد و او برای یاری مظلومان و دین خدا مرزهای ظاهری را درنوردید و عاشقانه و عارفانه و باهمت مضاعف و روحیه جهادی پا به میدان نهاد و با درک و برداشت صحیح از موقعیت و عمل

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

به موقع به مسئولیت ایمانی و اجتماعی خویش و زنده کردن این اصل و تبیین و روشن کردن ابعاد آن در این دوران خطیر در جبهه جهانی مقاومت، تمامی توطئه‌های کفر و استکبار جهانی را در هم شکست و آسایش و امنیت را برای همگان به ارمغان آورد و بر همه ما فرض است که با زنده نگه داشتن این روحیه و عمل به مسئولیت اجتماعی خویش با مدنظر قراردادن اصل مهم مدیریت جهادی راه این شهید بزرگوار را تا دستیابی به قله‌های تعالی و ترقی و برپایی تمدن بزرگ اسلامی ادامه دهیم و زمینه‌ساز ظهور منجی عالم بشریت را فراهم آوریم.

نقش مدیریت جهادی در مکتب شهید سلیمانی

تربیت مدیران در مکتب شهید سلیمانی از جهاد با نفس آغاز می‌شود. مکتب شهید سلیمانی می‌گوید اگر کسی توانست خود را مدیریت کند، بعد می‌تواند همه جهان را مدیریت کند. اگر کسی توانست خود را کنترل کند و خود را بسازد، بعد می‌تواند دیگران را هم بسازد. اگر کسی توانست خود را تربیت کند، بعد دیگران را هم می‌تواند تربیت کند. بنابراین الگوی تربیت مدیران جهادی از خود مدیران شروع می‌شود و شروع آن هم از جهاد با نفس است. آقای پیتر دراگر که در دنیا اصطلاحاً پدر علم مدیریت به او می‌گویند، در کتابش می‌نویسد اگر کسی بتواند زمان را مدیریت کند می‌تواند دیگران را مدیریت کند. اما ما در مکتب شهید سلیمانی می‌گوییم هر کسی بتواند خود را مدیریت کند (یعنی جهاد با نفس)، می‌تواند دیگران را مدیریت کند. ولی این جهاد با نفس در میدان عمل صورت می‌گیرد در اتاق‌های در بسته یا در بیابان‌ها و دور از مردم و دور از حوادث و دور از سختی‌ها انجام نمی‌شود. ریاضت عرفانی این مدیریت همان زندگی واقعی بشر است، همان کوره‌های داغ زندگی است که انسان‌ها در همین کوره‌های داغ زندگی جهاد با نفس می‌کنند. بنابراین جهاد با نفس جدای از جهاد با دشمن نیست. در ترکیب این دو جهاد با هم دیگر تربیت مدیران صورت می‌گیرد. به همین دلیل ما می‌گوییم تربیت مدیران جهادی بدون مدیریت جهادی که از خود آدم‌ها شروع می‌شود و از مدیریت خود آدم‌ها بر خودشان ایجاد می‌شود، امکان‌پذیر نیست. لذا مدیران جهادی محصول مدیریت جهادی هستند. (رضایی، ۱۳۹۹: ۶)

البته اگر ما نگاهی به مفهوم عدالت و بررسی آن از دیدگاه صاحب‌نظران غربی بیندازیم، متوجه می‌شویم که عدالت در این دیدگاه تا آن نقطه‌ای که از سوی اجتماع و افکار عمومی مورد اقبال و پذیرش واقع شود و مورد حمایت گروه‌های ذی‌نفوذ، احزاب و رسانه‌ها قرار گیرد، دنبال و پیگیری خواهد شد. در حالی که در رویکرد جهادی و انقلابی که بر خواسته از تفکر اسلامی است، عدالت خواهی عبارت است از تا پای جان ایستادن و پافشاری بر آن تا تحقق آرمان‌ها، خداوند متعال در سوره نسا آیه ۷۵ می‌فرماید؛

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

چرا در راه خدا و (در راه) مردان و زنان و کودکان که (به دست ستمگران) تضعیف شده‌اند، پیکار نمی‌کنید؟! همان افراد ستم‌دیده‌ای که می‌گویند: پروردگارا ما را از این شهر که اهلش ستم‌گرند بیرون ببر و از طرف خودسرپرستی قرار ده و از جانب خود، یار و یابوری برای ما تعیین فرما (نسا/۷۵). پیامبر اسلام (ص) در این رابطه می‌فرماید؛ هر کسی صدای مظلومی را بشنود و او را یاری نکند مسلمان نخواهد بود. مولای متقیان امام علی (ع) می‌فرماید؛ «احسن العدل اعانتته (نصرته) المظلوم» یعنی بهترین عدالت و نیک‌ترین تصویر عدالت، یاری‌رساندن به مظلوم می‌باشد. با همین رویکرد و نگاه است که حاج قاسم سلیمانی و جمهوری اسلامی ایران، دفاع از کشورهای مظلوم منطقه از جمله لبنان، یمن، سوریه و در رأس آنان فلسطین را وظیفه ذاتی و همیشگی خود می‌داند و قاطعانه و محکم پای تحقق آرمان‌ها نه به‌صرف صدور یک یا چند بیانیه، بلکه در عمل ایستاده است تا از طریق عمل به مسئولیت اجتماعی و اعمال مدیریت جهادی، زمینه بالندگی جبهه مقاومت میسر گردد و آماده مقابله با دشمنان قسم‌خورده اسلام شوند، تا بدین‌وسیله ملل اسلامی از زیر یوق حاکمان ستمگر و سازش‌کار و مفسد خود

رهایی یابند تا زمینه شکوفایی ممالک اسلامی فراهم و محقق شود.

مسلمانان و آزادیخواهان جهان، هرگز خدمات سردار سرافراز و آسمانی، شهید حاج قاسم سلیمانی را در به وجود آوردن اتحاد مردم مسلمان منطقه و پیروزی بر دشمنان از جمله داعش را فراموش نکرده و راهش را الگوی خود برای هوشیاری و مقابله با دشمنان قرار خواهند داد. شهادت جانسوز سردار دل‌ها خود نیز به عامل و تبدیل به موجی از بیداری جوامع و ملت‌ها در سراسر منطقه شد و در آینده نه‌چندان دور تأثیر جهانی آن را نیز شاهد خواهیم بود که همگی این کنش‌ها و تحقق و تکامل آن از اعتقاد و مبانی ناب در اندیشه شهید سلیمانی فوران نمود و به‌زودی عالم‌گیر خواهد شد.

۱- انگیزه الهی: ایشان بانگیزه عمل به مسئولیت اجتماعی اسلامی در راه انجام فرامین الهی و حمایت از مظلومان منطقه و ستم‌دیدگان را با توکل به خداوند متعال همراه با معنویت و اخلاص کم‌نظیر و شجاعت و تدبیر در امور را، همواره سرلوحه اعمال و رفتار خویش قرار داده بود.

۲- پیروی از عامل وحدت‌بخش و ولی زمان: حاج قاسم سلیمانی در حقیقت مجری دیدگاه‌ها و منویات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خط پایداری و مقاومت در برابر استکبار جهانی، آمریکای جنایت‌کار، رژیم غاصب صهیونیستی و ارتجاع منطقه و در یک‌کلام دشمنان اسلام بود. و حتی در عراق گروه‌های مقاومت عراقی را زیر پرچم مرجعیت شیعه آیت‌الله سیستانی ساماندهی و راهبری نمودند.

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی / ردایی، ساده و امینی سابق

۳- اعتقاد به اتحاد و همبستگی بین مسلمانان: ایشان تلاش‌های ویژه‌ای برای ایجاد وحدت بین مسلمان سنی و شیعه و حتی همراهی با پیروان سایر آیین‌هایی که اهل کتاب هستند و با مسلمانان زندگی می‌کنند داشتند و عملکرد و رفتار ایشان در نبردهای جبهه مقاومت در سوریه و عراق و نجات مسلمانان سنی، کرد و ایزدی‌ها و مسیحیان گواه بر این مدعاست.

۴- زنده نگه داشتن روح اعتماد به نفس، امید و خودباوری در ملت‌های منطقه

۵- استکبارستیزی و حمایت از مستضعفان: ایشان اعتقاد داشتند که انتقال مفاهیم و مبانی فرهنگ دفاع مقدس و استکبارستیزی، موجب خنثی شدن فتنه‌ها و دسیسه‌های دشمنان در حق امت اسلامی و مات‌های ستم‌دیده سایر نقاط جهان خواهد شد.

۶- حفظ عزت و کرامت انسانی: دین مبین اسلام آن قدر به عزت و شرافت انسان اهمیت می‌دهد که مرگ با عزت را بهتر از ماندن با ذلت می‌داند. آنجا که امام حسین (ع) می‌فرمایند: «هیبهات منا الذله» تا قیامت، حرارت و نور می‌تابد و حماسه و کرامت و عزت و شرافت نفس می‌بارد، که به خوبی می‌توان آن را در اندیشه شهید بزرگوار حاج قاسم سلیمانی یافت.

۷- ایثار و فداکاری و از خود گذشتن: ایثار مقدم داشتن دیگران بر خود است، اوج ایثار، ایثار خون و جان است که آن شهید بزرگوار همواره در پی طلب آن بود و معتقد بود بدون وجود فرهنگ ایثار و شهادت کاری از پیش نمی‌رود و تحقق بیداری اسلامی بدون آن محقق نخواهد شد.

پیشینه تحقیق

پژوهشگران زیادی در مورد مسئولیت اجتماعی و مدیریت و فرهنگ جهادی، پژوهش‌های را انجام داده‌اند. گستره و دامنه این تحقیقات گوناگون و فراوان است و از این روی برخی از مقالات و مطالبی که با موضوع پژوهش هم‌راستا و هم‌سنخ بودن انتخاب شدند.

- ردایی و همکاران در سال ۱۳۹۹ در مقاله خود تحت عنوان «مسئولیت اجتماعی در مکتب حاج قاسم سلیمانی برای تحقق بیداری اسلامی» به مفهوم مسئولیت اجتماعی در اسلام و ابعاد و سطوح آن پرداختند و بیان داشتند که موضوع مسئولیت‌پذیری اسلامی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی است و حکمرانی اسلامی لازمه تحقق بیداری اسلامی است. مبانی نظری بیداری اسلامی از منظر حاج قاسم سلیمانی از جمله موضوعاتی بود که در این پژوهش به آن اشاره گردید.

- ردایی و همکاران در سال ۱۳۹۸ در مقاله خود تحت عنوان «مدل‌سازی ساختاری مسئولیت اجتماعی اسلامی با تکیه بر مدیریت دولتی نوین از نوع حکمرانی خوب» به تبیین مسئولیت اجتماعی از

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

دیدگاه اسلام و سایر مکاتب پرداختند. و یکی از موضوعات مورد بررسی آنان چگونگی نگاه اسلام به مسئولیت‌های اجتماعی بود. طبق این پژوهش مسئولیت اجتماعی در سبک اسلامی در پنج بعد اقتصادی، اجتماعی- سیاسی، قانونی، اخلاقی و نوع‌دوستی و حکمرانی خوب در پنج بعد مشارکت، پاسخگویی، عدالت و برابری، حاکمیت قانون و کارآیی و اثربخشی دولت قرار گرفت.

- محمدعلی حسن نیک در سال ۱۳۹۷ در مقاله «عقلانیت مدیریت جهادی» می‌گوید؛ عقلانیت مدیریت جهادی از سه مؤلفه عقل نظری، عقل عملی و عقل کنشی تشکیل شده است. دو عقل نظری و عملی، فرازمانی و فرامکانی هستند، یعنی محصول آن‌ها تابع زمان و مکان نبوده و همیشگی و دائمی است. اما محصولات عقل کنشی، وابسته به زمان و مکان هستند و مدیر جهادی باید بر اساس شرایط محیطی به آن‌ها عمل کند.

- فیاضی آزاد و دیگران در سال ۱۳۹۶ در مقاله خود تحت عنوان «طراحی مدل عوامل مؤثر بر مسئولیت اجتماعی شرکت ملی نفت ایران» ابتدا ابعاد مفهوم مسئولیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شرکت ملی نفت ایران را از طریق مصاحبه، مطالعات کتابخانه‌ای و فیش‌برداری و تحلیل تم استخراج کردند. سپس با به‌کارگیری روش دلفی و بهره‌گیری از نظرهای ۲۹ نفر از خبرگان آشنا به موضوع تحقیق، مهم‌ترین ابعاد مسئولیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن را در شرکت نفت شناسایی کردند.

- داداشی کلایی در سال ۱۳۹۵ در پژوهشی تحت عنوان «تبیین اصول و روش‌های مسئولیت‌پذیری از دیدگاه اسلام و دلالت‌های تربیتی آن به این نتیجه دست یافت که مسئولیت‌پذیری را می‌توان در دو بعد فردی و اجتماعی ملاحظه کرد و اصول و روش‌های تربیتی در چهار عنوان مسئولیت در برابر خداوند، مسئولیت در برابر خود، مسئولیت در برابر اجتماع و مسئولیت در برابر محیط‌زیست استنتاج گردید.

- بر اساس یافته‌های تحقیق حبیبی و همکاران در سال ۱۳۹۵ پنج بعد اساسی در مدل مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه وجود دارد که عبارت‌اند از ابعاد بشردوستانه، اقتصادی، قانونی، اخلاقی و فناوری که بعد مسئولیت‌پذیری فناوری برای اولین بار در ابعاد مسئولیت‌پذیری سازمانی اضافه و ۴۶ شاخصه نیز برای آن در نظر گرفته شد.

- سلطانی در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای خود تحت عنوان «مدیریت جهادی، چالش‌ها و الزامات»، چالش‌های مدیریت جهادی را در سه طبقه ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای (محیطی- فرهنگی) و الزامات آن را در چهار بعد رویکردی، مدیریتی، انسانی و ساختاری، بیان کرد.

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

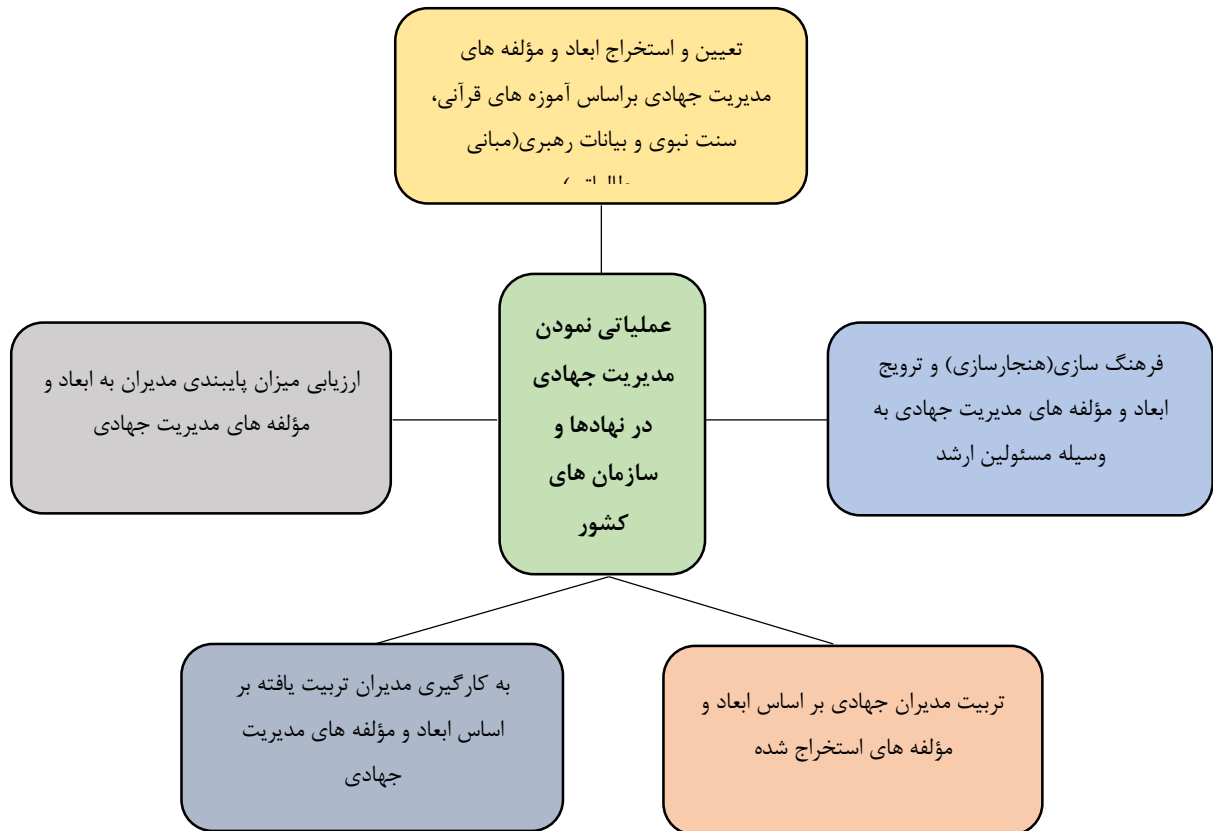
- با درویش و همکاران در سال ۲۰۱۸ کشف کرده‌اند که چه زمانی و چرا سرمایه‌گذاری در مسئولیت اجتماعی می‌تواند تأثیر مثبت یا منفی بر سودآوری شرکت داشته باشد.
- دروس و همکاران در سال ۲۰۱۷ گفته‌اند، برای فعالیتهای بیشتر مسئولیت اجتماعی شرکتی که توسط سازمان‌های اسلامی انجام می‌شود تا اهداف اجتماعی خود را برآورده سازند، باید منابع جایگزین برای اهداف مسئولیت اجتماعی مورد نیاز در نظر گرفت. شرکت وقف به‌عنوان یک جایگزین قابل قبول است.

روش‌شناسی تحقیق:

در این مقاله از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی (اسنادی-کتابخانه‌ای) استفاده شده است. بنابراین در تدوین این مقاله از منابع کتابخانه‌ای و مطالعه کتاب‌ها و مقاله‌های داخلی و خارجی استفاده گردیده است. پژوهش حاضر از حیث هدف، ذیل تحقیقات توصیفی قرار می‌گیرد.

یافته‌های تحقیق

- تحقق مدیریت جهادی در نهادها و سازمان‌های کشور در راستای عملیاتی نمودن و تحقق مدیریت جهادی در نهادهای کشور، مدل پژوهش در غالب شکل ۱ به ترتیب بندهای آمده ارائه می‌گردد؛
- ❖ تعیین و استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی بر اساس آموزه‌های قرآن کریم، سنت نبوی و کلام بزرگان دین و بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی
- ❖ فرهنگ‌سازی، ترویج و به‌کارگیری ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی توسط مدیران ارشد نظام
- ❖ تربیت مدیران جهادی بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های استخراج‌شده
- ❖ به‌کارگیری مدیران تربیت‌یافته بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی
- ❖ ارزیابی میزان پایبندی مدیران به ابعاد و مؤلفه‌های مدیریت جهادی

شکل ۱-مدل پیشنهادی تحقق مدیریت جهادی در نهادهای کشور (منبع: نویسنده)

بحث و بررسی تحقیق

حقیقت این است که انسان‌ها مطابق فطرت اولیه خود، پاک و پاکیزه به دنیا آمده‌اند، آدمی ممکن است به‌مرورزمان در اثر آلودگی‌های محیطی، به‌تدریج از مسیر فطری و انسانی خود خارج و به‌کلی از مسیر تعالی و ترقی منحرف گردد و در ورطه نابودی قرار گیرد. ضرورت رعایت و عمل به مسئولیت اجتماعی در جوامع به یک روی به همین معنا است. توجه به محیط‌زیست و حفظ و نگهداری طبیعت و رعایت حقوق خود و دیگران از الزامات اولیه و اساسی زیست در این دنیا و ایجاد و برپایی یک زندگی اجتماعی و تمدن انسانی است و عدم توجه و اهتمام به این مسئولیت مهم منجر به ایجاد انحراف در جوامع انسانی و بروز هرج‌ومرج و درنهایت نابودی زیستگاه آدمی و تمدن انسانی را در پی خواهد داشت.

مکتب شهید سلیمانی، منظومه عملی مسئولیت اجتماعی مدیران جهادی/ردایی، ساده و امینی سابق

امروزه مسئولیت اجتماعی، از جمله متغیرهای مهم در جوامع برای بهبود وضعیت کلی آنان است و در این زمینه دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که با توجه به بافت و فرهنگ کشور ما مسئولیت اجتماعی اسلامی می‌تواند اهمیت و جایگاه ویژه‌ای داشته باشد. تفاوت اسلام با سایر ادیان در این است که دین اسلام تأکید دارد که انسان‌ها و بالاخص مسلمان‌ها بهتر است برای درست زیستن و در امان ماندن از هجوم دشمنان و افراد بدخواه، ظالم و ستمگر، به جنبه‌های اجتماعی توجه بیشتری داشته باشند و بی‌تفاوت زندگی نکنند.

در این رابطه، پیامبر بزرگوار اسلام(ص) فرمودند: « مَنْ سَمِعَ رجلاً ینادی یا لِّلْمُسْلِمِینَ فَلَمْ یجِبْهُ فَلَیسَ بِمُسْلِمٍ؛ یعنی هر کس ندای فردی را بشنود که مسلمانان را به کمک فرا می‌خواند و جوابش را ندهد، مسلمان نیست.» (شهید مطهری، ۱۳۸۹: ۶۲) با این بیان و سخن مهم از پیغمبر اسلام(ص)، تکلیف ما در برابر مسلمانانی که در معرض ظلم و ستم دشمنان امت اسلام قرار دارند، روشن می‌شود. از این رو است که در اسلام تأکید شده تا دسته جمعی عبادت کنید و با یکدیگر دعا کنید و در همه حال جویای احوال دیگران باشید.

در اسلام عمل به مسئولیت اجتماعی و مسئول بودن در برابر هم‌نوع‌ها بر اساس آموزه‌های قرآنی به‌عنوان یک تکلیف الهی مطرح شده است، حتی اگر به ظاهر به نفع فرد یا سازمان و یا جامعه نباشد. اسلام نه تنها فرد را در مقابل خود و خداوند مسئول و متعهد می‌داند، بلکه فرد را از نظر اجتماع هم مسئول و متعهد می‌داند. انسان در طول زندگی ناچار به معاشرت با دیگران است و در همین راستا دین اسلام وظایفی را برای افراد نسبت به یکدیگر تعیین کرده است که همان مسئولیت اجتماعی است. پیامبر اکرم (ص) در حدیثی می‌فرماید «کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیتة» که بر اساس آن مشخص می‌شود تمامی افراد جامعه نسبت به هم مسئولیت و وظیفه دارند.

در همین راستا، عمل به مسئولیت اجتماعی اسلامی و اعتقاد به آن به‌عنوان یک عامل مهم و اساسی در مکتب و تفکر شهید حاج قاسم سلیمانی است و به برکت سحر مبارزات و مجاهدت‌ها و تلاش‌های این شهید بزرگوار و فرمانده بزرگ جبهه مقاومت، امروزه سراسر ملت‌های منطقه، خصوصاً ملت‌های فلسطین، لبنان، سوریه، عراق و یمن در قالب جبهه مقاومت به بالندگی رسیده و آماده مقابله با دشمنان اسلام هستند.

واقعیت این است که حلقه مفقوده و گمشده و کمبود ما در کشور اعمال یک مدیریت جهادی است. و جزء با اعمال این مدیریت هرگز نمی‌توان این عقب‌ماندگی‌های تاریخی در کشور و کم‌کاری برخی

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

مدیران و فرصت‌های ازدست‌رفته را جبران کرد و زمینه‌ساز ظهور تمدن اسلامی را در فراهم آورد. همان‌طور که مقام معظم رهبری در سخنرانی ۱۳۹۶/۰۲/۱۰ فرمودند؛ ما جز با کار جهادی و کار انقلابی نخواهیم توانست این کشور را به سامان برسانیم. در همه‌ی بخش‌ها، کمر بسته بودن مثل یک جهادگر لازم است؛ این اگر بود، کارها راه می‌افتد؛ این اگر بود، بن‌بست‌ها باز می‌شود، شکافته می‌شود؛ [یعنی] کار فراوان، پُرحجم و باکیفیت و مجاهدانه و انقلابی.

رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات ۱۳۸۳/۰۴/۱۷ در خصوص مدیریت جهادی، آن را نوعی روحیه و فرهنگ مبارزه‌جویی و کنشگری آگاهانه، معنا و تفسیر می‌کنند. معنایی که در فرهنگ اسلامی- ملی ما مصداق‌های فراوانی برای آن می‌توان برشمرد. ایشان در این زمینه می‌فرمایند؛ معیار جهاد، شمشیر و میدان جنگ نیست، معیار جهاد همان چیزی است که امروز در زبان فارسی ما در کلمه مبارزه وجود دارد. فلانی آدم مبارزی است، فلانی آدم مبارزی نیست. نویسنده مبارز، نویسنده غیر مبارز، عالم مبارز، عالم غیر مبارز، دانشجوی مبارز و طلبه مبارز، دانشجوی غیر مبارز و طلبه غیر مبارز، جامعه مبارز و جامعه غیر مبارز، پس جهاد یعنی مبارزه. بنا به فرموده امام خامنه‌ای (۱۳۹۲/۱۰/۲۳)؛ اگر مدیریت جهادی یا همان کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت حاکم باشد، مشکلات کشور در شرایط کنونی فشارهای خباثت‌آمیز قدرت‌های جهانی، قابل حل است و کشور حرکت روبه‌جلو را ادامه خواهد داد.

در نتیجه در این مقاله تلاش شد، علاوه بر معرفی و تبیین مسئولیت اجتماعی به مسئولیت اجتماعی اسلامی و مسئولیت اجتماعی اسلامی در مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی پرداخته شود. آشنایی با مفهوم جهاد و مدیریت جهادی و تفاوت آن با دیگر شیوه‌های مدیریتی، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدیریت جهادی، شاخص‌های مدیریت جهادی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، نیاز به مدیریت جهادی در امتداد رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی، مسئولیت اجتماعی در مکتب شهید سلیمانی، نقش مدیریت جهادی در مکتب شهید سلیمانی و نحوه تحقق مدیریت جهادی در نهادهای کشور و ارائه مدل پیشنهادی تحقق مدیریت جهادی در نهادهای کشور، موضوعاتی بودند که به آن‌ها پرداخته شده است.

منابع

- (۱) قرآن کریم
- (۲) بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در مناسبت‌های مختلف
- (۳) آقا تهرانی، مرتضی. (۱۳۹۸)، مدیریت جهادی نخستین دستور بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. تهران: خبرگزاری بین‌المللی قرآن، ۱۴ تیرماه ۱۳۹۸
- (۴) جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۹۱). گستره دین. قم: انتشارات اسراء.
- (۵) دانایی فرد، حسن؛ حسن زاده، علیرضا، حاجی هاشمی، زهرا. (۱۳۹۳)، واکاوی مسئولیت ملی کارکنان سازمان‌های دولتی (طراحی و اعتبار یابی یک سنجه پژوهشی). شماره بیست و پنجم. تهران: فصلنامه راهبرد فرهنگ
- (۶) رحمتی، مالک. (۱۳۹۸). الزامات تحقق دستورالعمل گام دوم انقلاب اسلامی - از جوان‌گرایی تا مدیریت جهادی، خبرگزاری آنا، ۳۱ تیرماه ۱۳۹۸
- (۷) رضایی، محسن، (۱۳۹۸)، همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب - الگوی نظام انقلابی تمدن ساز، خبرگزاری بین‌المللی قرآن، ۱۶ بهمن ماه ۱۳۹۸
- (۸) رضایی، محسن، (۱۳۹۹)، مقدمه‌ای بر ابعاد مکتب شهید سلیمانی از منظر سرلشکر پاسدار دکتر محسن رضایی، مجموعه گفتار پژوهی‌های مکتب شهید سلیمانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تابستان ۱۳۹۹
- (۹) عبدالهی، محمدصادق، (۱۳۹۷)، جوانان تراز گام دوم انقلاب چه ویژگی‌ها و وظایفی دارد؟، روزنامه جوان، یک اسفندماه
- (۱۰) عزتی، مصطفی، (۱۳۹۳)، واکاوی مفهوم مدیریت جهادی، پایگاه اطلاع رسانی حوزه
- (۱۱) کریم زاده، طاهر، (۱۳۹۳)، شاخص‌های مدیریت جهادی از منظر مقام معظم رهبری، اسفندماه، مجله معارف، شماره
- (۱۲) گلی، علی؛ خوزین، علی؛ اشرفی، مجید و نادریان، آرش، (۱۳۹۷)، شناسایی مولفه‌های مسئولیت اجتماعی و اخلاق حرفه‌ای کارکنان (مطالعه موردی). فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۲(۲)، ۲۰۱-۱۸۷.
- (۱۳) مرتضوی، سید محمود، عراقی، جلال، (۱۳۸۷)، عنصر مراقبت در فرهنگ و مدیریت جهادی، مجموعه مقالات برگزیده همایش فرهنگ و مدیریت جهادی. {بیجا}: {بی نا}.

فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

- ۱۴) مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۸۲)، دروس فلسفه اخلاق، تهران، انتشارات اطلاعات
- ۱۵) موحد، خسرو، (۱۳۸۶)، تبیین ویژگی‌های مدیریت جهادی، مجموعه مقالات اولین همایش فرهنگ و مدیریت جهادی، جلد اول، تهران، نشر آموزش کشاورزی
- ۱۶) مطهری، مرتضی، (۱۳۸۹)، حماسه حسینی، خلاصه آثار، مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق(ع)، تهران: نشر دانشگاه امام صادق(ع)
- ۱۷) نجف بیگی، رضا، (۱۳۸۳)، سازمان و مدیریت. تهران: مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۱۸) نیکومرام، هاشم و فیض‌آبادی، بهنام، (۱۳۸۹)، مسئولیت اجتماعی از دیدگاه اسلام. پژوهش‌نامه مسئولیت اجتماعی، ۱۱۸(۶۱)، ۸۶-۶۹.
- ۱۹) نادعلی، فتح‌الله، (۱۳۹۵)، تکیه بر شانه‌های مدیریت جهادی (قسمت چهارم)، فکه، شماره ۱۵۶
- ۲۰) یعقوبی، لیلا، (۱۳۹۰)، بررسی مسئولیت اجتماعی در آموزه‌های اسلام و دلالت‌های تربیتی آن برای معلمان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، تهران، ۱۳۹۰
- 21) Aluchna, M. (2010). Corporate social responsibility of the top ten; Examples taken from the warsaw stock exchange. *Social Responsibility Journal*, 6(4), 611-626.
- 22) Aribi, A.Z. & Gao, S. (2010). Corporate social responsibility disclosure. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 8, No. 2, 72-91
- 23) Barnay B., Jay & Griffin, W. Ricky, *The Management of Organization*, R. Edwaes, New Delhi: Prentice-Hall, 1992
- 24) Boonstoppel, A. (2011). *The relationship between corporate social responsibility and financial performance: An empirical study of companies included in the Dow Jones Sustainability Index*. (Master thesis). Erasmus University Rotterdam, Erasmus School of Economics, Accounting, Auditing and Control.
- 25) Chapra, M. (1992), *Islam and the Economic Challenge*, International Institute of Islamic Thought, Herndon, VA.
- 26) Pugh, K., Luzon, O., & Ellett, L. (2018), *Responsibility beliefs and persecutory delusions*, *Psychiatry Reseach*, 259
- 27) Robinson, S., & Eilert, M. (2018). The role of message specificity in corporate social responsibility communication. *Journal of Business Research*, 90, 260-268.
- 28) Samet, M., & Jarboui, A. (2017). How does social responsibility contribute investment efficiency? *Journal of Multinational Financial Management*, 40, 33-46.

یادداشت‌ها :

-
- 1 . Aluchna
 - 2 . Pugh
 - 3 . Bamey
 - 4 . Griffin
 - 5 . Boonstoppel
 - 6 . Samet & Jarboui
 - 7 . Chapra
 - 8 . Robinson & Eilert